

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Cursus Theologicus

Gormaz, Juan Bautista

Augustae Vindelicorum, 1707

Disputatio 15. De Radicibus Restitutionis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-81978](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-81978)

Bandi est proprius præcepti negativi conveniens omni, & soli, neg. non conveniens omni, & soli, conc. min. & neg. conseq. sicut enim est proprietas hominis, quod sit bipes, non quidem quarto modo, ut dicunt Dialectici, conveniens omni, & soli; sed in tertio modo conveniens omni, sed non soli; ita obligare semper, & pro semper est proprietas præcepti negativi conveniens omni, sed non soli, cum conveniat quandoque præcepto affirmativo. Unde non potest exinde peti discrimen præcepti negativi ab affirmativo, sed ex hoc, quod affirmativum per se, & directè intendat positionem alicujus actionis, quamvis ex eo sine prohibeat indirectè aliam; negativum verò per se directè prohibet positionem alicujus actionis, quamvis ex hoc sine præcipiat indirectè aliam.

764. Explico solutionem: obligor v. g. abducere equum à via, quæ est actio positiva, ne puer occidatur; obligor ad non ludendum in foro, quæ est prohibitio actionis, ut audiam Sacrum: & tamen istud præceptum audiendi Sacrum est affirmativum, & illud præceptum non occidendi puerum est negativum ex fine scilicet per se intento ab his præceptis, qui nempe in isto est auditio Sacri, & in illo non occisio pueri. Sic ergo, & non aliter discurrendum est in præceptis negativis, & affirmativis, qua ratione hucusque extendimus præceptum restituendi esse affirmativum, quamvis indirectè prohibeat retentionem rei alienæ eo modo, quo præceptum audiendi Sacri est affirmativum, quamvis indirectè prohibeat ludum in foro. Unde quando dicitur præceptum negativum obligat semper, & pro semper, intelligitur quæ negativum, quia scilicet nullum est negativum, quod non obliget semper, & pro semper; quando verò dicitur præceptum affirmativum, non obligat semper, & pro semper, intelligitur

quæ affirmativum; quia nempe dantur plura præcepta affirmativa, quæ non obligant semper, & pro semper: sic licet fur teneatur semper restituere, non tenetur semper jejunare, vel audire Sacrum.

Objicies 3. instando simul solutionem: paritas à prohibitione ludi, ut audiamus Sacrum, non est eadem in utroque casu; quandoquidem retentio alieni semper est peccatum, non verò ludus in foro: siquidem talis ludus solum est peccatum, quia ponit impedimentum temporale, quod impedit auditionem Sacri; ergo perperam exinde inferimus, quod præceptum restitutionis sit affirmativum, & non negativum. 765.
dist. antec. non est eadem in utroque casu, prout adjunctum opus est, nego, prout includit alia distincta ab eo, de quo agimus, conc. antec. & nego consequentiam. Nam satis est pro solutione, quod paritas teneat, quatenus opus est ad intentum, atque in eo consistit, quod tam retentio à præcepto restitutionis, quam ludus à præcepto auditionis Sacri indirectè prohibeatur ex eo solum, quod impediatur restitutionem, & auditionem Sacri, quas per se directè intendunt hæc præcepta, quæ proinde sunt affirmativa. Quod verò præceptum restitutionis semper prohibeat retentionem, præceptum verò Missæ non semper prohibeat ludum, ex eo est, quod ludus non semper impedit Missam, sicut retentio restitutionem; non verò ex eo, quod unum sit præceptum negativum, & aliud affirmativum: quod exinde patet; quia si eo modo, quo diximus num. 36. res aliqua divinitus bilocaretur, posset cum retentione stare simul restitutio, unde præceptum restituendi directè, & per se non prohibet retentionem: qua de causa num.

765. ad secundam objectionem dixi permitto majorem.

DISPUTATIO XV.

DE RADICIBUS RESTITUTIONIS.

766. Errum est, obligationem restitutionis originari à jure læso alterius, & ab illa regula rationis naturalis, quod tibi non vis, alteri ne feceris, simulque à præceptis aliis naturalibus, & positivis restitutionem præcipientibus, tanquam à prima radice generali formali, & quasi activa formaliter obligante ad restitutionem, de qua hucusque egimus per integrum ferè Tractatum; nunc autem quaestio est de alio genere radices materialis, scilicet subjectivæ, & objectivæ, quæ se habet ex parte materię, & objecti, atque occasionem præbet, ut quis constringatur prædictis præceptis restituendi. Plures sunt sententiæ Doctorum assignantium numerum harum radicum, ex quibus oritur obligatio restituendi. Dicastillo

enim, Bonac. & alii assignant tres, alii quatuor, alii septem; cæterum communis sententia, quam ex D. Thom. defendit Esparza cum Lugo disp. 8. l. 2. duas tantum assignant radices restitutionis strictæ, scilicet ex re accepta, & ex injusta acceptione. Pro resolutione sit

SECTIO I.

Quot sint Restitutionis radices, & quanta obligatio ex re accepta?

Suppono 1. duplicem distingui ab Authoribus injusticiam, prout ad præsens attinet institutum relatè ad duplicem culpam. Prima dicitur culpa Theologica; sesunda verò civilis 767.

lis, seu juridica. Culpa Theologica idem est, ac peccatum coram DEO, & in conscientia, quod nempe aliud est grave, five mortale, aliud leve, five veniale; culpa verò civilis, seu juridica est ommissio aliqua diligentiae, ex qua damnum proximi sequitur, quamque leges considerant, & Judices attendunt ad ferendas suas sententias; quæ tamen ommissio diligentiae apud DEUM, & in conscientia non semper est culpa ob inculpabilem defectum deliberationis, & advertentiae, ut sæpe contingit. Hæc autem culpa civilis, & juridica juxta varios gradus negligentiae est quintuplex: alia est latissima, alia latior, alia lata, alia est levis, & alia demum levissima. Horum membrorum explicatio satis aptè traditur à Navar. Salon, Rebello, & aliis, quos sequitur Bonacina disp. 3. de restitutione quæst. 1. punct. 6. Ex quibus

768. Culpa latissima est dolus apertus; latior est dolus non apertus, sed justè præsumptus; lata est ommissio diligentiae, quam homines ejusque conditionis solent adhibere; levis est ommissio diligentiae, quam homines diligentiores adhibent; levissima est ommissio diligentiae, quam solent diligentissimi, & prudentissimi. Explicantur hæc omnia exemplò. Culpa lata est, si librum commodatum reliqueris ante fores domus; tunc enim diceris commisisse culpam latam in custodiendo libro, eò quod non adhibueris diligentiam, quam solent viri prudentes, etiam si ibi reliqueris librum ex omnimoda oblivione, ob quam omnino excuseris à culpa Theologica: si autem librum commodatum reliqueris in cubiculo aperto, vel quod facile posset aperiri, diceris commisisse culpam levem; nam omisisti diligentiam, quam solent diligentiores adhibere; si autem librum clausuris in cubiculo, vel arca, sed non rentasti manu, an ostium bene sit clausum, diceris commisisse levissimam; quia omisisti diligentiam, quam solent adhibere prudentissimi, & diligentissimi. Exinde inferes facile explicationem aliorum membrorum attrinentium ad culpam civilem, & juridicam.

769. Suppono 2. Radicem ortam ex re occupata esse illam, quæ oritur ex acceptione rei, licet absque ullo delicto, & culpa five Theologica, five juridica; radicem verò ortam ex injusta acceptione esse illam, quæ culpam continet, ac proinde dicitur injusta. Ad hunc autem injustam acceptionem non est necesse, quod rem aliquam alterius materialiter accipias; sed satis est, si alterius jus violes, & sic dicaris accipere ab altero, quod suum erat, ut contingeret, quando accenderes igne injustè alterius segetes; tunc enim, quamvis apud te ea bona alterius materialiter non retineas, in morali tamen modo loquendi verè judicaris injustè accipere rem alterius, sicut injustè læderes alterius jus circa bona, quæ ab illo auferis: etenim modo, quo diceris injustè

auferre bona alterius, diceris quoque injustè accipere bona illius: his positis

Assero 1. cum communi Doctorum sententia: radices objectivæ, ex quibus oritur obligatio restituendi, sunt tantum duæ, scilicet res occupata, ac injusta acceptio, five, ut alii ajunt, acceptio rei alienæ materialiter tantum injusta, & acceptio rei alienæ formaliter injusta. Probat 1. Radices objectivæ, ex quibus oritur obligatio restituendi, comprehenduntur adæquatè sub hoc duplici membro, nempe sub titulo sine delicto, & sub titulo cum delicto; non enim est excogitabile membrum, quod sub uno ex illis duobus non comprehendatur: atqui titulus sine delicto pertinet ad rem acceptam, & titulus cum delicto pertinet ad injustam acceptionem, ut num. superiori; ergo radices objectivæ, ex quibus oritur obligatio restituendi, comprehenduntur adæquatè sub his duobus assignatis in nostra asseritione.

Confirmatur. Ex re accepta, licet inculpabiliter accepta sit, ut si ob existimationem talis, & invincibiliter rem esse suam, vel quocunque alio modo ad ipsius potestatem venerit, oritur obligatio restituendi vero Domino, quandocunque innotuerit rem esse ipsius: res enim Domini semper clamat pro Domino, cum sit devincta in commodum liberatis ipsius, ut num. 179. Ex injusta acceptione manifestè oritur obligatio restituendi, cum non solum res clamet pro Domino, sed etiam actio ablativa rei, seu inductiva damni sui contra Dominum: siquidem unusquisque habet circa suam potestatem jus proprietatis, ne ab altero sine justo titulo damnificetur: unde hæc duæ sunt radices objectivæ ad restitutionem obligantes: item quicunque sit titulus objectivus obligans ad restitutionem, reducendus est ad unum ex his duobus, cum medium non sit inter titulum sine culpa, & titulum cum culpa; ergo &c.

Probat 2. Omnes radices, quæ ab Authoribus assignantur, comprehenduntur sub his duobus; ergo hæc divisio est adæquata. Probat 2. antec. II, qui septem radices assignant, sic eas dividunt. Prima est ratioe injustæ damnificationis. Secunda injusta acceptio. Tertia injusta retentio. Quarta res accepta. Quinta injusta cooperatio. Sexta ex contractu. Septima ex quasi contractu, scilicet ex munere cum officio sumpto, aut acceptato Parochi, Confessarii, Judicis, Advocati, Magistri, Tutoris, Curatoris, Executoris, Medici, Chirurgi &c. quia si dein has operas conducant, vel salarium, aut stipendium accipiant ex absoluto etiam, & perfectò contractu ob obligationem officio annexam, tenebuntur & de damno secuto, & de pretio injustè accepto, si ad eas operationes exequendas jam his sit assignatum: sed hæc omnia reducuntur vel ad rem acceptam, vel ad justam acceptionem, vel ad titulum sine delicto, ut expendenti constabit; ergo &c.

Assero

773. Affero 2. cum communi Doctorum: si quis aliquam rem bona fide ut suam titulo aliquo acceperit, statim ac certo advertit esse alienam, debet eam, si extat, restituere. Probat: res, quandocunque accepta, ubicunque sit, sui Domini est, cum sit ipsi devincta ex ipso iure proprietatis. Nam res Domini clamat pro Domino, ac proinde quicquam habet, nisi statim reddat, incipit esse injustus detentor, & consequenter alteri radici restitutionis subjacet, scilicet injustæ acceptionis; etenim injusta detentio est injusta receptio rei alienæ; ergo statim ac agnovit rem illam esse alienam, debet ex iustitia rem eam; si extat, reddere Domino.

774. Dixi statim ac certo advertit: nam si sub dubio, vel sub aliqua tantum probabilitate advertat, non est obligatus reddere statim, sed potest retinere, dum adhibet diligentiam ad inveniendam veritatem, quantum potest, qua non inventa, si habeat rationes ad deponendum prudenter dubium de opposito, potest sibi integram retinere; nam possessio bonæ fidei, quam ab initio habuit, ipsi faver, datque illi jus ad retinendum rem illam in casu, nostro deponendo prudenter dubium de opposito: nam in eo casu melior est conditio possidentis; cum habeat pro se iustam præsumptionem in possessione fundatam, quæ dum non vincitur ratione, vel præsumptione fortiori, prævalet in utroque foro, de qua vide Vasquez, Salam, Aragon. Sanchez, Lugonem disput. 17.

775. Dixi etiam illam eandem rem: nam non potest unam pro alia, invito creditore, restituere ex L. mansisti, Cod. de solut. creditor enim non tantum habet jus iustitiæ ad rem, vel ejus valorem, sed determinatè ad hanc rem, ut Vasquez, Vallensis, Molina &c. quos sequitur Dicastillus lib. 2. de iustit. Tractat. 2. disp. 2. Huic tamen doctrinæ videtur opponi Valerius in Different. cujusque fori, verbo debitum, Different. 8. qui ait, prædictam doctrinam esse veram in foro externo; at in foro conscientie satisfieri reddendo rei æstimationem, & valorem, vel aliam rem ejusdem bonitatis, & quantitatis; quia sic reparatur damnum secundum æqualitatem: addit, posse in hoc aliunde intervenire peccatum, non quidem contra iustitiam, sed contra charitatem, dando Domino occasionem contristationis, & iræ, si scis id ægrè laturum Dominum, si res ipsa sua sibi non restituitur; aliàs nullum esset præceptum restituendi rem in specie, etiam si extiter.

776. Cæterum Valerij sententia in pluribus displicet. Distinguendum enim: vel res sunt uti consumptibiles, & tunc regulariter certum est, quod una potest reddi pro alia ejusdem valoris, & bonitatis, ut si pecuniam alienam habeas, & reddas aliam ejusdem valoris, & bonitatis; si triticum alienum habeas, & reddas tot mensuras ejusdem bonitatis, & valoris. Idem est de vino, oleo &c. vel res non

sunt uti consumptibiles, & tunc iterum distinguendum: si enim Dominus ad rem suam habeat peculiarem affectum, vel aliàs non sit contentus alia etiam meliore, videtur te non posse pro illa reddere rem aliam, vel etiam pretium; ut cum pluribus aliis Tamburinus lib. 8. Tract. 3. cap. 3. quia Dominus non est adhuc spoliatus dominio rei suæ, & res pro Domino clamat: tum quia non restituendo eandem rem notabilis injuria inferitur Domino suo notabiliter affecto erga illam; res enim aliena non potest invito rationabiliter Domino retineri etiam soluto pretio; quia hoc esset Dominum cogere ad vendendum: quod quidem esse peccatum grave contra iustitiam, constat ex lib. 3. Reg. cap. 1. ubi nempe prius Achab ausus est auferre à Nabor, ipso invito, vineam soluto pretio, vel pro alia meliori commutare, eò quod Nabor habebat ad vineam suam peculiarem affectum, quia erat hæreditas paterna: idemque dicendum est de re aliqua consumptibili, si aliquis specialis titulus staret pro Domino.

Affero 3. Si res aliena bona fide accepta, bona fide in totum consumpta sit, vel destructa, nihilque remaneat, in quo factus sit ditior, five res sit consumptibilis, five non, ad nihil restituendum teneris, quando postea advertis, te consumpsisse rem alienam. Probat: facile; quia cum ex uno capite res nullo modo apud te extat neque in se, neque in æquivalenti, & ex alio capite sine ulla culpa contra iustitiam rem destruxeris, non est caput, unde oriatur obligatio restituendi. Dixi sine culpa contra iustitiam; nam licet destruxeris lasciviendo, vel alio modo inhonesto, cum non peccaveris contra iustitiam, neque factus sis ditior, neque aliquid rei illius remaneat, nulla oritur obligatio restitutionis.

Affero 4. Si res non sit totaliter destructa, sed remaneat saltem in aliquo, quo possessor bonæ fidei factus est locupletior, debet restituere id, quod remanet, vel in quo factus est ditior, ubi primum advertit, id per se provenisse ex re aliena, v. g. cum quis bona fide rem vendidit, & pretium accepit ab emptore. Probat: facile; quia pretium, aut id, in quo factus est ditior, succedit loco alienæ; ergo sicut rem alienam, si extraret apud te, deberes restituere, sic etiam hoc, quod remanet: non enim est æquum, ut aliquis ex re aliena factus sit ditior. Dixi per se provenisse; nam id solum succedit loco rei alienæ; non verò id, quod occasione ipsius per accidens acquiris, v. g. si pecuniam alienam, quam bona fide judicas esse tuam, negotiationi subdas, totum lucrum tuum erit, quia est fructus tuæ industriæ, nec per se provenit ab aliena pecunia, quæ de se sterilis est. Ex dictis

Fir. 1. Tunc dici aliquem factum ditio-rem ex re aliena, & teneri restituere in eo, in quo factus est ditior, quando ex consumptione rei alienæ bona fide ipsi provenit per se aliquod emolumentum, vel evitat aliquos sumptus, quos

quos de suo fecisset, nisi aliena re usus fuisset. Dixi *per se provenit*; quia si proveniat tantum occasionaliter, & per accidens, non oritur obligatio restituendi, ut constat ex num. superiori. Quamobrem si occasione, quod indutus pretiosa veste aliena invitatus à Principe, qui inter epulas multa tibi donavit, non teneris restituere Domino vestium: è converso si possessor durante bona fide expendit aliena melioranda, vel conservanda, potest postea expensas sibi reservare, quando Domino jam cognitum rem restituit; quia ea melioramenta non habentur per se ab ipsa re, imò tantum de re ipsa censetur moraliter periisse, quantum possessor bonæ fidei insumpsit in ea conservanda.

780. **Fit 2.** Quod si quis invitatus ab amico edat bona fide res furtivas, ad nullam restitutionem tenetur, siiple in nullo factus sit ditior; at si insumpsisset aliquid æquale, vel partem tantum, debet hoc restituere, quia in hoc factus est ditior; si autem res aliena apud bonæ fidei possessorem misceatur cum alia re ipsius, ita ut non possit discerni, aut separari, tunc res illa aliena per se loquendo censetur moraliter non extare, quasi fuisset consumpta, juxta legem citatam num. 634. ac proinde non est eadem restituenda, sed in æquivalenti penes id, in quo bonæ bonæ fidei possessor factus est ditior. Reliqua, quæ hic inferri possunt, facile constabunt ex solutione argumentorum.

SECTIO II.

Solvuntur Opposita.

781. **Objicies 1.** contra primam assertionem: Injusta acceptio continetur in re accepta tanquam species in genere; siquidem fieri non potest, rem esse acceptam, quin detur acceptio, cujus una species est, ut sit justa; alia, ut sit injusta; ergo illa divisio duplicis radice est vitiosa, & dici debet, omnem obligationem restitutionis fundari in occupatione rei alienæ: quandoquidem illa acceptio sive justa, sive injusta sit, fundat dictam obligationem, nec aliud est, quod eam fundare possit. Resp. dist. antec. tanquam species in genere in re accepta præcisè sumpta, conc. considerata ut merè materialiter injusta, nego antec. & consequentiam; quia res accepta per acceptionem purè materialiter injustam, & res accepta per acceptionem formaliter injustam constituunt duas species moraliter distinctas, id est, unam moraliter imputabilem, & alteram moraliter non imputabilem: atque in hoc sensu sumuntur in præsentia à Theologis res occupata, & injusta acceptio, ut constat ex dictis. Verum ne de hac voce contendamus, si aliquis dicere velit, obligationem restituendi adæquatè fundari in acceptione rei alienæ tum formaliter injusta, tum materialiter tantum injusta, facile conveniemus; cum sub diversis verbis id ipsum si-

gnificetur, quod per has duas radices significat communis sensus Th. Th. ut ex verbis nostræ assertionis perspicue constat.

Objicies 2. dantur leges, atque adeò obligatio de reparando damno illato absque ulla culpa per servum, aut animal, aut etiam aliquid inanimatum alterius, qui obligatus est ad reparationem; sed in hoc eventu nulla est acceptio, aut res accepta; ergo datur obligatio restituendi, quin oriatur ex re accepta, vel injusta acceptione. Resp. conc. maj. & dist. minorem: nulla est acceptio, aut res accepta physice loquendo, conc. moraliter, nego min. & consequentiam. Ratio est, quia licet illæ leges non obligent ad restitutionem, nisi præcedat culpa, saltem juridica; neque obligent ante sententiam Judicis, ut infra dicemus, si nulla sit culpa Theologica, tamen post sententiam Judicis aliquis ex damno sui servi, aut animalis obligatur ad restituendum; quia censetur moraliter abstulisse bona alterius per aliquod instrumentum suum, ac proinde moraliter reputatur, quasi bona alterius accepisset: unde oritur obligatio ex radice objectiva juridicè injustæ acceptionis, sine qua non adveniret sententia Judicis obligans ad restitutionem. Aliqui in hoc casu judicant, eam non esse propriè restitutionem, sed justam condemnationem, ut homines cautiore sint in posterum, ne alteri ob res suas damnum eveniat. Quidquid tamen de hoc sit, si ea vocanda sit propriè restitutio, vocabitur etiam propriè juris læsi reparatio propter rem injustè acceptam; si autem dicatur restitutio impropriè, dicitur etiam impropriè illa læsio injusta acceptio.

Objicies 3. contra secundam: si ex re accepta bona fide oriretur obligatio restituendi rem adhuc extantem, non posset assignari, quis restituere teneretur in hoc casu, quo Antonius equum Regis ab amico donò acceperit, & mox eadem fide vendiderit Francisco, si ejus pretium idem Antonius donò dederit Petro. Ergo ex re bona fide accepta non oritur talis obligatio. Resp. neg. ant. quia licet Antonius nihil debeat Regi, quia nec retinet equum, nec in aliquo factus est ditior ex equo Regis; & licet nihil Regi debeat Petrus, quia nunquam habuit equum Regis, & pecuniam, quam acceperit, habuit donò ab Antonio pecuniæ Domino, cujus scilicet dominium, ut supponitur, acquisivit per admixtionem cum sua, remanet tamen Franciscus, qui quidem est obligatus reddere equum suo Domino, scilicet Regi, & sic jacturam suæ pecuniæ infortunio suo debet adscribere, quod res aliena apud se extare inveniat.

Ceterum Antonius, licet nihil Regi debeat, debet tamen reddere totum pretium Franciscus, casu, quo hic equum reddat Regi, & quidem ex contractu implicito, quo Antonius Franciscus rem vendidit; in hoc enim contractu implicitè includitur, quod venditor indemnem reddere debeat emptorem quoad rem venditam,

ditam, atque adeo ut hæc sit vendibilis, & ut ipse venditor possit dominium transferre in emptorem; sicut si vitrum pro gemma vendideris bona fide, certe cognito errore debes rescindere contractum, & pretium reddere emptori, ut eum serves indemnem.

785. Atque hæc ratio militat etiam, si Antonius prædictum equum justo pretio ab aliquo emit, nimirum à Paulo; tunc enim, licet Antonius propter dictam rationem indemnitas possit exigere à Paulo pretium, ipse tamen Antonius tenetur ratione venditionis suæ reddere Francisco equum, nec potest eum remittere ad Paulum, cum quo Franciscus nullum habuit contractum. Ita Sorus, Valentia, pluresque alii apud Dicastrum contra Navarrum, qui putat, latis esse, si Antonius cedat Francisco actionem, quam habet contra Paulum; nam obligationi reddendi emptorem indemnem non satisfacit Antonius dando Francisco jus, & actionem, quam habet contra Paulum primum venditorem; hoc enim non est indemnem reddere Franciscum, sed eum obligare ad litigandum cum aliis, cum quibus nullum habuit negotium, nec iniit contractum.

786. Obijcies 4. contra tertiam: si ex re bona fide accepta, & consumpta non teneretur quis ad restitutionem, si bona fide donarem alteri rem furtivam donatam mihi invincibiliter ignoranti furtum, nihil tenerer restituere; sed hoc est contra rectam rationem; ergo &c. Resp. dist. maj. nihil tenerer restituere, si in nullo factus sum ditior, conc. si in aliquo factus sum ditior, nego maj. & distincta pariter min. nego consequentiam. Ratio est, qui si in nullo factus sum ditior, non remanet aliquid, quod pro re substituat, ac proinde ex quo teneat restituere; aliter enim esset, si donaturus essem amico aliquid æquale, vel minus, cujus loco rem mihi donatam substitui: nam tunc illud æquale, vel minus restituere debeo Domino jam cognito, quia in hoc factus sum ditior, & succedit loco rei alienæ; si autem donaturus essem quid majus, & donatarius contentus re illa excessum remisit, non teneor restituere excessum, quia remissio facta, atque adeo reservatio excessus non oritur per se, sed occasionaliter, & per accidens ex re aliena; ideoque meus est excessus, & non Domini illius rei.

787. Obijcies 5. contra quartam: id, quod ex re aliena manet, potest esse mixtum jam rebus tuis, ac proinde manet sub tuo dominio, juxta dicta num. 634. sed ratione illorum, quæ sunt sub dominio tuo, non teneris quidquam restituere; ergo ratione illius, quod manet, non teneris quidquam restituere. Resp. dist. maj. manet sub tuo dominio adæquatione objecti, conc. adæquatione juris, nego maj. & distincta pariter minori, nego consequentiam; quia res, dum manet in se, vel effectu suo, clamat pro Domino. Unde si sit indivisa, & mix-

R. P. Gorman Theolog. Tom. II,

ta cum aliis bonis possidentis, licet juxta leges maneat sub ejus dominio adæquato adæquatione juris, sed sub dominio gravato ad compensationem rei alienæ; ex ea namque mixtione solum fit, te non teneri rem eandem restituere, sed in æquivalenti. Nequaquam autem exinde inferitur, te deobligatum esse à compensatione juris alterius, quod læsum est, usque dum adæquetur re sua in effectu suo persistente. Ex dictis

Fit 1. Si rem furtivam tibi bona fide donatam vendas, debere te restituere Domino pretium; quia in hoc factus es ditior, nisi Dominus rem suam vendiderit ab emptore; tunc enim debes restituere emptori pretium, quia teneris eum servare indemnem. Si verò rem alienam bona fide à te prius emptam, postea eandem bona fide alteri reddas, non obligaris reddere Domino rei, ut docent plures Theologi apud Dianam Tract. 5. miscel. resolut. 31. & 42. & apud Dicastrum lib. 2. Tract. 2. disput. 5. dubitat. 8. Ratio est, quia apud te res Domini non extat, nec in aliquo factus es ditior; pretium autem, quod vendendo accepisti, emendo dedisti. Dixi Domino rei: nam emptori debes pretium reddere, cum ex contractu venditionis debeas eum reddere indemnem, ut ex dictis 768.

Fit 2. non teneri Procuratorem communis restituere in hoc casu, qui aliquando contingit: convenerat in mercato cum Domino, qui plures uvarum species vendebat, aliquas nempe 8. alias 10. Julii: iniit contractum emptionis, & venditionis circa illas, quæ 8. Julii vendebantur, persolvitque pretium, 8. scilicet Julios pro singulis canistris juxta conventionem factam cum onere, ut venditor eas deferret in domum emptoris: detulit illos venditor, bonaque fide in domo emptoris statim consumptæ sunt; postea advertens venditor se deceptum fuisse deferendo illas, quæ 10. Julii vendebantur, cum deferre debuisset eas, quæ vendebantur 8. Julii: accessit ad Procuratorem, exigendo majus pretium, & Procurator restitit, & quæsit, an teneretur quidquam restituere, resolutio fuit, Procuratorem non teneri ad restitutionem; ratio est, quia eodem modo interfuisse communitati dando illas uvæ, quas ipse emerat, ac satisfacit dando, quas alter attulerat: unde has bona fide accepit, & consumpsit, atque in nihilo factus est ditior. Quare cum uvæ neque in se, neque in effectu suo remanerent, ex nullo capite tenebatur restituere.

SECTIO III.

Quomodo oriatur obligatio restituendi ex injusta acceptione?

Suppono cum communi D. D. regulariter loquendo, neminem teneri ad restitutionem damni secuti ex ejus omissione, vel actione abs-

que omni prorsus illius culpa, præcindendo ab onere rei acceptæ, & ab omni contractu, & loquendo solum de injusta acceptione; si enim ex pacto, vel omissione aliqua tua damnum alteri sequatur, quod tu, ne eveniret, omnem adhibuisti diligentiam, & curam etiam, quam prudentissimi, & diligentissimi solent, non teneris restituere pro damno alteri illato. Ratio est, quia in hoc casu non teneris restituere ex officio, vel contractu, ut supponimus: deinde neque ex re accepta; supponimus enim, eam non manere apud te, neque commodum aliquod ex damnificatione illa tibi provenisse: unde solum posset oriri obligatio restituendi in hoc casu ex injusta damnificatione; atqui damnificatio non est injusta, quando nullam omnino culpam in ea commisisti; ergo in eo casu ex nullo capite teneris ad restitutionem. Dixi *regulariter*; quia unus assignatur casus, in quo quis tenetur restituere pro damno alteri illato absque ulla ejus culpa, quando scilicet servus, vel animal alicujus alteri intulit damnum. Verum de hoc diximus num. 754. & iterum infra.

791. Quæstio igitur præsens est, qualis culpa requiratur ad obligationem restituendi damnum alteri illatum? Theologicane? an sufficiat juridica. Prima sententia tenet, obligationem restituendi oriri ex qualibet culpa juridica. Ita Angelus, Adrianus, Panor. & alii, quos refert Molina Tract. 3. disp. 698. Secunda sententia docet, damnum illatum ex culpa lata obligare ad restitutionem in conscientia etiam ante Judicis sententiam; illatum vero ex levi, vel levissima, non nisi post sententiam, & condemnationem Judicis. Ita Innocentius, Sylvester, & alii, quos ibidem refert Molina. Tertia sententia ait, culpam Theologicam requiri, atque adeo quamvis culpa lata juridica regulariter inducat obligationem restituendi, quia regulariter simul est culpa Theologica; si tamen illa sine peccato contingeret, essetque culpa pure juridica, non includeret obligationem restituendi ante Judicis sententiam. Ita Molina, Vasquez, Lessius, & alii, quos sequuntur Cardinalis de Lugo, & Dicastillus lib. 2. Tract. 2. disp. 3.

792. Afferro 1. cum tertia sententia: ut damnificatio pariat obligationem restituendi in conscientia ante sententiam Judicis, debet esse Theologicè culpabilis, nec sufficit pura culpa juridica etiam lata, ut ante sententiam Judicis oriatur obligatio restituendi in conscientia. Probat 1. Tota obligatio restitutionis in hoc casu oritur ex delicto, quod committitur in damnificatione, vel acceptione injusta formaliter; supponimus enim, damnificantem nec retinere rem, nec percepisse ex ea aliquod emolumentum, ideoque non teneri ex radice rei acceptæ, neque deinde ratione contractus, quem etiam supponimus non intercedere; tunc enim ratione contractus daretur obligatio, & iste esset injustus detentor rei non suæ, erga

quam jus amisit ex contractu; ergo ubi in conscientia, & coram DEO nulla culpa, & nullum delictum committitur, nulla etiam erit in conscientia, & coram DEO obligatio restituendi ante Judicis sententiam.

Probat 2. ex Molina disp. 797. Leges, quæ præscribunt Judici obligationem ferendi sententiam, & obligandi ad restituendum ex culpa juridica saltem lata, non obligant in conscientia ante sententiam Judicis, licet post Judicis sententiam in conscientia obligent, eo quod leges illæ sint justæ, & conditæ ex eo vero zelo reddendi homines cautiore in adhibenda diligentia, cum sciant eos à Judice obligandos ad restitutionem, si interveniat culpa juridica, saltem lata: ergo ante sententiam Judicis non obligatur quis ad restituendum in conscientia propter damnum alteri illatum absque ulla culpa Theologica. Antequoad secundam partem est certum, quoad primam vero partem probatur; quia Conditores earum legum non voluerunt obligare in conscientia, nisi post sententiam, ut colligitur ex eo, quod sic, & non aliter receptæ sint illæ leges; ut usus demonstrat, imò ut rectè colligit Molina ex variis textibus, hæc, & non alia fuit mens Conditorum earum legum; ergo ante sententiam Judicis nullum manet onus ad restituendum in conscientia.

Afferro 2. In casu culpæ juridicæ etiam latæ cum sola veniali Theologica nulla est obligatio gravis restituendi in conscientia ante sententiam Judicis, licet damnum sit grave. Probat 1. Actus moralis imperfectus in suo genere, qualis est indeliberata damnificatio in re gravi, non est delictum simpliciter, & perfecte tale: siquidem culpa venialis, ut ait Div. Thomas, licet opponatur immediate mediis ducentibus ad DEUM, non opponitur immediate DEO, cum sit componibilis cum Dei amicitia; etenim peccatum veniale non destruit gratiam, & amicitiam DEI; ergo non potest esse causa obligationis perfectæ talis, qualis est quæcunque obligatio certa, & præcipue moralis restituendi materiam gravem. Confirmatur. Nulla est proportio inter culpam venialem, & obligationem restituendi sub gravi; quæ enim proportio esset, si per actum factum à semidormiente, cui assimilatur, qui minus deliberatè agit, obligaretur aliquis ad subeundam penam gravem sub onere certo peccati mortalis? ergo cum sola culpa veniali, quamvis intercedat culpa lata juridica, non oritur ante Judicis sententiam obligatio gravis restituendi in conscientia.

Probat 2. Promissio facta homini in re gravi, votum DEO factum, juramentum, vel præceptum Superioris, si procedant ex imperfecta deliberatione, nullam inducunt obligationem gravem, imò nec levem, ut latè tradunt ex D. D. Suar. Tom. 2. de Relig. lib. 1. de essentia voti cap. 6. & lib. 2. de jurament. cap. 7. tum etiam Sanchez lib. 1. de Decal.

cal. cap. 1. num. 18. idemque est de contractu, si consensus non est praestitus cum plena deliberatione; ergo neque injusta acceptio, aut damnificatio in re gravi ex imperfecta deliberatione procedens inducit obligationem restituendi rem gravem. Probatur consequentia: eadem est improprio in culpa veniali ad inducendam obligationem gravem restituendi; & in voto indeliberato ad inducendam gravem obligationem; ergo ex eo, quod indeliberatio in voto excludat obligationem gravem, etiam illam excludit in onere restituendi.

796. Respondetur 1. ex culpa Theologica veniali quantumvis imperfecta oriri obligationem gravem restituendi totum damnum; quia obligatio ista non oritur ex illa culpa tanquam ex causa, sed tanquam ex occasione, qua posita obligatio restituendi oritur ex virtute iustitiae tanquam ex causa; ex hac enim oriri potest obligatio perfecta, licet nata occasione imperfecta. Contra tamen, Virtus iustitiae non obligat ad restituendum damnum illatum, eo praecise, quod sit illatum ex quacunque occasione; sed ex eo, quod sit ex peccato injustitiae in conscientia; aliter etiam si nullum esset peccatum, sed solum poneretur ut occasio culpa juridica saltem lata, obligaret iustitia graviter ad solvendum damnum, quod falsum esse fatentur Adversarii; ergo ubi non est culpa gravis Theologica, non potest oriri in conscientia obligatio saltem gravis restituendi damnum grave, & in proportionem culpa levis ad inducendam culpam gravem.

797. Respondetur 2. saltem obligationem levem restituendi totum damnum grave in casu nostro, non esse negandam, quia fuit culpa levis in conscientia, & proinde pariet in conscientia obligationem restituendi totum illud damnum saltem leve; sicut enim, qui furatur rem parvam, teneretur restituere sub veniali ex culpa leviter injusta, sic qui ex culpa veniali causavit damnum grave, tenebitur sub veniali restituere illud damnum grave; etenim culpa venialis jam habet proportionem ad particularem hanc levem obligationem. Contra 1. Hae responsio non est contra nostram assertionem, ut ex terminis patet. Contra 2. quia licet responsionis doctrina sit probabilis, adhuc tamen a gravissimis Theologis negatur, eo quod ablatis rei parvae sit cum plena advertentia, & est plene voluntaria in suo genere, scilicet in genere rei parvae: unde non est mirum, si pariat obligationem in suo genere; at vero in nostro casu non erat advertentia plena ad damnum grave, ideoque injuria in re gravi non fuit plene voluntaria, ut pariat obligationem in suo genere, sive ad totum illud damnum grave reparandum: sicut etiam, qui vocat rem parvam, teneretur sub veniali adimplere; qui vero vocat rem magnam sine plena advertentia, ad nihil tenetur, cum idem dicendum sit in nostro casu; ex quo saltem innuitur fundamentum Adversariorum non esse

sufficiens ad includendam obligationem restituendi rem gravem sub onere culpa levis. Quidquid sit, an ex aliis rationibus inferatur, a quo modo praescindimus.

Probatur 3. Undecunque proveniat levitas 798. culpa Theologica in damnificatione proximi in re gravi, non manet apta ad pariendam obligationem gravem ex delicto; siquidem obligatio gravis ad rem gravem nullam habet proportionem cum illo delicto levi; licet enim obligatio restituendi ex delicto non sit propria poena, cum restitutio non sit ad ad poenam; sed ad compensandum jus alterius laesum; at aliquo modo imitatur poenam: ut de sicut ex natura rei non est obligatio ad poenam, ubi non praecessit culpa, ita nec erit obligatio ad poenam gravem, ubi non praecessit culpa gravis, nec ullus Judex, si de hoc constaret, propter leve culpam imponere potest poenam; quam lex imponit delicto gravi; ergo etiam obligatio restituendi ex delicto nulla est ex natura rei, ubi nullum est delictum in conscientia, ac proinde nec obligatio gravis, ubi non est delictum grave.

Probatur 4. Si ex culpa levi oriretur obligatio quantumvis levis restituendi totum damnum grave, hoc perinde esset, ac si diceret, ex delicto levi v. g. ex homicidio ob inadvertentiam inculpabilem commissio oriri obligationem levem ad totam poenam homicidii gravis, quod nimis absurdum apparet; nam licet respectu praemii possit dari meritum condignum, & congruum, respectu tamen poenae id dari non potest; siquidem in praemiando non est inconveniens, quod praemium detur supra condignum, liberalitate praemiantis supplente id, quod deficit condignitatis, & aequalitatis ex parte operis meritorii. Loquendo de meritis vero non potest quis puniri supra condignum, quia excessus supra condignum naceretur certe non ex liberalitate, aut aliqua alia virtute punientis, sed ex severitate: unde si delictum est dignum ex se tota illa poena gravi, jam oritur ex illo obligatio gravis, non tantum levis, cum supponatur condignitas, & aequalitas cum tota illa poena gravi; si vero delictum ob suam levitatem non est ex se condignum tota illa poena, non potest ex illo oriri obligatio levis ad totam illam poenam, quia esset obligatio ad poenam supra condignitatem delicti: unde ad summum posset oriri obligatio levis ad aliquam poenam levem, ut maneat proportio inter culpam, & poenam, ergo &c.

Quapropter ex peccato veniali non potest 800. oriri obligatio gravis ex delicto ad restituendam materiam gravem, cum hoc onus sit quasi poena, quam sibi imponit, qui voluntarie laedit alienum jus proprietatis; non enim aliter imponit sibi illud onus, nisi quatenus habet proportionem cum suo delicto; onus autem restituendi totum damnum grave, non est

est proportionatum peccato levi: unde vel nulla manet obligatio adhuc levis in eo casu, ut plures Doctores censent propter rationes suprà allatas; vel solum manet obligatio ad poenam leviem, ut alii censent, ex quorum principis fieri posset, ut peccatum veniale damnificationis esset de se leve, ut vix maneret obligatio restituendi centesimam partem damni, licet posset quandoque esse adeo magnum intra limites venialis, ut pareretur obligationem restituendi dimidiâ partem; ajunt enim isti Auctores, quod quando est dubium, an fuerit mortale, vel veniale, oritur obligatio restituendi dimidium. Idcirco quando pars restituenda est gravis, gravitas illa vel se habet purè de materiali, vel est gravis propter dubium de peccato gravi, quod deponi prudenter non potest, & propterea neg; obligatio ex illo orta potest deponi prudenter, nisi adimplendo eam obligationem gravem, quantumvis minorem alterâ, quæ oriretur, si esset peccatum certò grave.

SECTIO IV.

Solvuntur Opposita.

801. **O**bjicies 1. contra primam assertionem: plures sunt leges civiles, quarum aliquæ ex culpa levi, & levissima; aliæ verò ex culpa lata juridica præscribunt faciendam restitutionem, quæ leges, cum receptæ sint, obligant in conscientia. Resp. 1. dist. antec. obligant in conscientia ante Judicis sententiam, nego, post Judicis sententiam, conc. antec. & nego consequentiam. Ratio est, quia licet potuissent statui leges, quæ obligassent in conscientia ante sententiam Judicis, at defacto non ita obligant, quamvis sint de poena restitutionis ipso facto incurrenda, ut à num. 655. & 705. quod nempe nobis constat ex usu, & hominum acceptione, ut bene probat Molina Disputatione 697. & constat ex consuetudine, quæ reverà vim legis obtinuit: per quod hujusmodi leges distinguuntur ab illis legibus canonicis, quæ sunt de excommunicatione ipso facto incurrenda, aliisque similibus; nam istæ, ut ex praxi constat, acceptatæ sunt ut obligantes ante Judicis sententiam, & in hoc sensu institutæ, & promulgatæ.

802. **O**bjicies 2. contra secundam ex cap. *si culpa* Tit. 36. *de injuriis*, ubi lib. 5. Decretal. Gregorius IX. ait, *si culpa tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem fortè tulisti, aut ex imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto ino, injuriam verisimiliter posse contingere, vel facturam.* Sed per hæc inferri videtur damnum secutum ex quacunque culpa etiam levi, & levissima esse re-

stituendum in conscientia ante sententiam Judicis; lex enim iusta, cum sit Ecclesiastica, & in ea respondeat Gregorius personæ Ecclesiasticæ, quæ intulit damnum, videtur obligare in conscientia ad restitutionem ante Judicis sententiam; ergo &c. Resp. cum Vasquez, Lessio, Turriano, & aliis, neg. min. quia in hoc textu sermo est de culpa lata, & Theologicè graviter culpabili, nempe quando de communiter contingentibus malitiosè omisum est aliquid, quod homines prudentes, & diligentes solent adhibere; culpa enim lata regulariter affert peccatum grave Theologicum in materia gravi, nisi obiter defectus deliberationis, aut invincibilis ignorantia.

Quod autem Pontifex loquatur de hac culpa, patet ex illis verbis: *nec ignorantia te excusat, si scire debuisti*: ignarus enim non dicitur jure præsentem debere scire, nisi quia laborat ignorantia vincibili, & culpabili; de invincibili enim, & inculpabili non agit hic Pontifex, ut patet ex ipso textu, quia ita prosequitur, *quod si animalia tua nocuisse proponas, tamen ad satisfactionem teneris, nisi ea dando damnum passis, velis liberare te ipsum, quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras, non curasti diligentiam adhibere.* Ex quibus verbis apparet, Pontificem loqui de ignorantia vincibili in eo significata, quod alter non curaverit adhibere diligentiam, quam debebat ad evitandum damnum ex actione sua secutum.

Objicies 3. ex Cap. *contulisti* 2. quæst. 4. ubi Stephanus V. sic ait: *monendi sunt, & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet superveniente suffocentur, vel opprimantur, unde isti rei homicidii inveniantur*: ergo qui ex quacunque negligentia est causa mortis alterius, est quoque reus homicidii, & tenetur ad restitutionem pro damno. Resp. conc. antec. & dist. conseq. ex quacunque negligentia Theologicè inculpabili, neg. Theologicè culpabili, conc. ant. neque alia est doctrina hujus textus; quia in isto textu sermo est de parentibus committentibus peccatum mortale ob negligentiam gravem custodiendi filios, quæ facile committi potest in re tam periculosa, & in re tam crebra; negligentia enim, quæ in aliis materiis esset fortè levis, & levissima, in hac tanti momenti est gravis, vel quia experti sunt se in somno solere opprimere infantes, & tamen in eodem lecto eos collocant cum eodem periculo; unde protestanter commoneantur illi parentes, ne infantes in eodem lecto collocent, ne inveniantur parentes rei homicidii, si filios ex quacunque negligentia opprimant. Nec excusari possunt prætextu ullo inadvertentiæ: nam præceptum non collocandi infantes in eodem lecto ex fine, ne ex quacunque negligentia opprimantur, reddit eorum collocationem in eodem lecto causam per se mortalem.

lem occisionis infantis: unde apparet, quàm merito in pluribus Episcopatibus sit iste casus reservatus.

897. **Objicies 4.** Quando plures paulatim furantur rem alienam, ut fructus vineæ, singuli in modica quantitate, & alii aliorum instantiis singulorum peccatum fuit veniale; postea vero, ficiantur ab omnibus fuisse illatum damnum grave, tenetur unusquisque restituere sub mortali suam partem; ergo illatio damni sine peccato mortali sufficit ad inducendam obligationem restituendi sub mortali. **Resp.** dist. antec. tenetur unusquisque sub mortali restituere partem suam, si exemplo suo, aut alio modo fuisse causa detrimenti gravis proximi, conc. si nullo modo fuisset gravis damni causa, neg. antec. & consequ. Ratio est, quia si fuit causa per se gravis damni proximi, actio illa non fuit solum venialiter mala, sed graviter culpabilis, & obligans ad restituendum non solum partem, sed totum damnum, casu, quo alii non restituerint juxta ordinem, quem infra exponemus. Quod autem ex actione graviter culpabili, & damnisificativa oriatur obligatio gravis restituendi, nulla est difficultas; ac si ille neutiquam fuisset causa per se gravis damni, sed damni duntaxat levis, non tenetur sub gravi, sed sub levi ad resarciendum illud damnum leve, ex quo magis roboratur nostra doctrina.

898. **Objicies 5.** Si post multa furta minuta adatur aliquid, quo pervenitur ad gravem, & notabilem summam, oritur obligatio gravis restituendi ratione injustæ damnificationis, licet omnia illa furta fuerint peccata venialia; ergo ex culpa veniali potest oriri obligatio gravis restituendi ex titulo injustæ damnificationis. **Resp.** neg. antec. quia vel ultimum furatum esset peccatum grave, eo quod cum reliquis præcedentibus moraliter uniatur, ac proinde actio ultima furti respicit materiam gravem, unde oriatur obligatio restituendi grave damnum ex delicto lethali; vel si cum invincibili ignorantia fiat, aut cum sola culpa veniali, licet materia accepta sit in se gravis, obligatio tamen restituendi in hoc casu non pendet ex injusta damnificatione, sed ratione rei acceptæ, quæ, ut supponimus, notabilis est, ac proinde statim, ac advertitur, nascitur obligatio gravis restituendi; siquidem nullus potest jure appropriare sibi sine peccato lethali rem alienam gravem: unde licet illa materia respectu diversorum Dominorum in singulos divisâ accederet ad unumquemque secundum partem levem, omnes tamen illæ particule conjunctæ in unum constituunt materiam gravem, atque denominant subiectum, quod eas omnes particulas retinet, retinens rem gravem alienam; idcirco si quando advertit, non sit restituere, incipiet jam esse injustus acceptor rei alienæ gravis, & tenebitur tunc restituere sub gravi non solum ex titulo rei acceptæ, sed etiam ex titulo injustæ acceptionis.

Objicies 6. Qui projicit in mare gemmam alienam valentem mille, putans valere centum, ideòque peccans graviter, tenetur restituere mille; ergo qui eandem projiceret, existimans valere duo, sicque invincibiliter putans esse materiam levem, ideòque peccans solum leviter, adhuc tenebitur restituere mille, ac proinde ex peccato veniali orietur in illa obligatio gravis restituendi. Probatur consequ. ignorantia valoris supra centum non excusat à restitutione totius valoris supra centum; ergo nec ignorantia valoris supra duo excusabit à restitutione totius valoris supra duo. **Resp.** conc. ant. & neg. consequentiam. Ad probationem dist. antec. ignorantia non excusat quomodolibet sumpta, nego; cum injuria gravi in conscientia, sicque non excusante à peccato gravi, conc. ant. & neg. consequentiam. Ratio est, quia ubi datur injuria gravis, eo ipso consequitur obligatio restituendi totum damnum grave, quod inde sequitur patienti injuriam, etiam si ignoscatur; sic ei, qui est in mora restituendi culpabili, imputantur casus fortuiti, postea securi, & non prævisi.

899. **Explicatur exemplo:** si teneris restituere librum alienum, & non restituas, atque dum es in mora, fuit consumptus, aut aliter perivit, debes totum illius valorem restituere; quia injuria gravis affert secum onus reddendi incolumem partem læsam, & per consequens satisfaciendi pro damno, quodcumque illud sit; licet enim ignoraveris quantitatem illius, eo tamen ipso, quod injuriam gravem volueris inferre, te exposuisti obligationi solvendi totum damnum; siquidem injuria gravis te reddit dignum hac quasi poena, quæ connaturaliter sequitur ad id, quod facis, & implicite acceptasti obligationem reddendi tantum, quantum res valet, te exponendo cum gravi culpa ad damnificandum. Si vero solum venialiter peccasses, non fuisses expositus obligationi gravi, neque implicite acceptavisses obligationem gravem restituendi id, quod ex culpa gravi subsequitur, sed id tantum, quod consequitur obligationem levem, quod sub levi obligatione semper manet; unde inter utrumque casum nulla est paritatis ratio.

900. **Objicies 7.** Magis videtur repugnare obligatio restituendi grave damnum, quando nulla præcessit culpa in damnificatione, quàm quando præcessit culpa venialis; atqui quando nulla præcessit culpa etiam venialis, tenetur aliquando damnificator sub gravi ratione damnificationis restituere totum damnum grave; ergo multò magis, cum præcessit culpa venialis. Probatur min. Casu, quo quis aliquando facit opus cum magno periculo prævisio damni gravis proximi, & cum intentione restituendi totum damnum, si fortè contingat vitari omnem culpam; cum in eo casu Domini ratione illius actionis non sint rationabiles

nabiliter inviti; nihilominus in eo casu operans subsecuto damno gravi, tenetur ad restitutionem illius sub mortali; atqui illa obligatio non oritur ex re accepta: supponimus enim, nullum emolumentum percipi ab illo ex re destructa, neque oritur ex injusta læsione; quia, ut vidimus, nullum est peccatum injustitiæ; ergo &c.

§10. Resp. conc. maj. & nego min. ad probationem dist. maj. tenetur ad restitutionem sub mortali ex contractu, vel quasi contractu interpretativo, conc. independenter ab eo titulo contractus, neg. maj. & dist. min. non oritur ex re accepta quasi per contractum, neg. alio titulo accepta, conc. min. & nego consequentiam. Ratio est, quia ideo in eo casu non peccasti, quia Dominus non erat rationabiliter invitus: & ideo non erat rationabiliter invitus, quia illa præparatio animi est contractus, seu quasi contractus implicitus servandi illæsum jus Domini; unde ex eo contractu habebas consensum Domini interpretativum, & licentiam ad sic agendum: eodem autem modo, quo habebas tunc interpretativum consensum, qui te ab injustitia excusavit, habuisti etiam acceptationem Domini interpretativam, qua tuam voluntatem, & obligationem restituendi damnum acceptavit, si forte sequeretur. Sicut igitur in virtute licentiæ interpretativæ operatus es sine injustitia, ita in virtute acceptationis interpretativæ tuæ voluntatis teneris ad restituendum damnum, & servandum pactum, & ideo in hoc casu obligatio restituendi erit ex contractu, vel quasi contractu servandi ad rem acceptam cum obligatione servandi illam illæsam Domino; at in eo casu non fuit tale pactum virtuale, sed tota obligatio debet oriri ex delicto, quod, cum non fuerit, nequit parere obligationem gravem restituendi damnum grave.

§11. Objicies 8. Excommunicatio minor est pœna satis gravis: sed imponitur ad culpam levem; ergo ex culpa levi, & veniali potest quis subijci pœnæ gravi. Confirmatur. Si quis cum ignorantia invincibili Dei furaretur rem gravem, teneretur saltem sub peccato gravi philosophico restituere: sed tunc nulla esset culpa Theologica; ergo. Resp. dist. maj. est semper pœna, neg. est vel pœna, vel medicina, conc. maj. & dist. min. imponitur ob culpam levem ut pœna, nego, ut medicina, conc. min. & nego consequentiam. Ratio est, quia excommunicatio minor capax est, quæ imponatur ut medicina, quam pia Mater Ecclesia congruam judicavit, ut filius lapsus resipiscat, ne ruat in derelictum, & hoc modo imponitur, quando tantum præcessit culpa venialis; at obligatio restituendi non est medicina, sed quasi pœna, si oritur ex delicto, quam sibi imponit, & occupat delinquens, ut constat à num. 800. unde non est paritas inter utrumque casum. Ad Confirmationem nego suppositum maj. quia repugnat creatura

capax rationis, & quæ peccare possit, & non habeat cognitionem aliquam de DEO, quæ ad Theologicam culpam satis sit; talis enim cognitio indita est creaturis rationalibus ratione prædictis ab Authore naturæ, ut cum S. S. P. P. dixi alibi.

Objicies 9. Pœna Purgatorii ex se est satis gravis, & gravior qualibet pœna hujus vitæ, sed imponitur ob culpam levem; ergo culpæ levi potest correspondere pœna proportionata gravis. Ad hoc argumentum omnes tenentur respondere, cum omnes fateantur, non posse Judicem humanum decernere tam acerbam pœnam pro uno mendacio levi. Quare fatendum est, alio modo debere Nos metiri gravitatem, & levitatem pœnæ in ordine ad Rempubicam mortalem humanam, ejusque quietem procurandam tam à lege naturali, quam civili; & altero modo in ordine ad Rempubicam immortalem, & æternam: illa enim pœna, quæ in ordine ad vitam nostram mortalem judicatur gravis, imò & gravissima, in ordine ad Rempubicam æternam judicatur levis; unde pro Adversariis, & pro nobis ad argumentum in forma

Resp. dist. maj. pœna ex se est satis gravis considerata in ordine ad Rempubicam mortalem, conc. ad Rempubicam æternam, nego maj. & dist. pariter min. nego consequentiam. Ratio est, quia attendendo ad pœnas illas fori, nempe Reipublicæ immortalis, & æternæ, peccatum veniale leviter punitur, si puniatur solum pœna temporali, vel ad tempus in Purgatorio, quandoquidem quodcumque temporale, relatè ad æternum est levissimum, licet comparatione facta ad pœnas nostri fori sit pœna gravissima. Unde licet propter culpam levem possit oriri obligatio ad pœnam, quæ relatè ad forum, in quo inferitur, sit levis, non potest tamen oriri obligatio illa relatè ad nostrum forum, si in isto sit pœna gravis. Quamobrem relatè ad forum nostrum non potest ex culpa veniali oriri obligatio restituendi sub gravi in casu, de quo agimus.

Objicies 10. Homo potest se voto obligare sub levi ad materiam gravem; Superior quoque potest obligare subditum sub levi in materia gravi, & pariter contrahentes ex contractu; ergo etiam ex delicto levi in conscientia potest oriri obligatio levis ad restituendam rem gravem. Resp. conc. antec. & omitto conseq. hoc enim non est contra nos, qui solum intendimus ex ea culpa levi non posse oriri obligationem gravem in titulo injustæ damnificationis. Nihilominus plures Theologi negant consequentiam; quia in casibus allatis in argumento obligatio provenit ex positiva libera voluntate, qua quis se, vel alios obligat, positiva autem hujusmodi voluntas tantum obligat, quantum vult obligare, sive materia sit causa majoris obligationis, sive non. Cum igitur Superior vovens, contrahens &c. non

non velint se, aut alios obligare, nisi leviter, etiam si possent velle obligare sub gravi, ideo non obligant, nisi leviter, & obligatio est levis. In casibus verò allatis in argumento obligatio, quæcunque sit, oritur ex ipsa natura rei, & ex lege naturali, quæ non obligat, nisi quatenus, & quantum materia est capax; unde lex naturalis, si obligat in materia gravi, necessitè obligat graviter, & non potest obligare sub levi. Ex dictis

815. Fit 1. ex actione damnificativa contra iustitiam, quæ aliunde physicè considerata posset esse levis, resultare obligationem gravem restituendi, si sit prohibita graviter ex fine, ne sequatur illud damnum. Ratio est, quia in illo casu est causa per se moralis contra iustitiam torius damni illati, ut num. 86. unde est sufficiens ad peccatum grave iustitiæ. Idem dicendum est cum Soto, Richardo, Cajetano, Vasquez, Molina, & Lugo, si aliquis poneret actionem alioquin levem, vel quæ esset causa physica per accidens damni gravis contra iustitiam, si eam poneret ex intentione, & fine, ut sequeretur damnum grave; quia causa per accidens physica quatenus affecta intentione, ut ex illa lequatur effectus, reditur causa per se moralis illius effectus, ut fuisse de his diximus alibi. De causa per accidens physica affecta intentione, quæ solum sit contra charitatem, diximus etiam ibi. Iudex enim ex obligatione damnans malefactorem convictum, licet hoc faciat ex odio, non peccabit contra iustitiam, sed contra charitatē.

816. Fit 2. casu, quo pro delicto iniustæ damnificationis pridem à te commissio alter, qui reus censerebatur, cogerebatur ad solvendum damnum, non inde te manere exoneratum à solutione, sed potius teneri te ad restitutionem: ratio est, quia tu, qui deliquisti, teneris ad restituendum illi, quidquid ipse coactus est dare parti læsæ in satisfactionem damni à te illati; unde licet non tenearis dare parti læsæ, cui jam alter satisfecit, teneris tamen dare innocenti, qui tanquam, si esset reus, coactus est parti læsæ solvere, quod tu debebas: an autem tenearis satisfacere illi pro imputatione delicti, quod non ille, sed tu commisisti, nisi alia damna passus sit, qualia sunt incarcerationio, multa pecuniaria, vel alia similia, invenies apud Lessium lib. 2. cap. 9. dub. 16. Sanch. lib. 1. consil. Vasquez cap. 2. §. 2. d. 4. & de Lugo disp. 8.

SECTIO V.

Quid, & quantum debeat restitui ratione iniustæ damnificationis?

817. Iniusta damnificatio non solum respicit valorem rei acceptæ tempore, quo à fure accepta est, vel destructa, sed etiam quantum valitura esset postea tempore, quo ad matu-

R. P. Gormaz Theolog. Tom. II.

ritatem, vel statum perfectum perveniret. v. g. occidisti pullum, equum, qui spectat spe futuri eventus, deductis expensis, laboribus, & æstimatione periculi, valet nunc 10. aureos; si verò permansisset usque ad perfectam ætatem, quia generosæ erat stirpis, valiturus erat 100. aureos. Pari modo seges, quam hoc die mensis Martii v. g. combullisti cum tota spe futuri fructus, valet præter expensas, & pericula consueta iudicio prudentum 10. aureos; at mense Julio collecta valet 100. quaeritur ergo nunc, an occisor pulli, equi, vel destructor segetum debeat restituere decem, vel centum aureos.

818. Affero 1. regulam generali: qui per culpam iniusticiæ numero superiori explicatam, destruit rem alienam, vel deteriorem reddit, non solum debet restituere valorem rei, sed omnes ejus fructus, omneque damnum, quod emergit, omneque lucrum, quod cessat Domino ex hujusmodi læsione. Probatum facile ex hucusque dictis: ratione peccati iniustæ damnificationis teneretur homo compensare ad æqualitatem jus læsum Domini; atqui jus læsum Domini ad æqualitatem non compensaret, si hæc omnia non restitueret, siquidem per hanc iniustam læsionem circa omnia Dominus est damnificatus; ergo &c. Confirmatur. In primis debet restitui valor rei, etiam si res aliunde esset postea peritura; si tamen tempore damni illati non erat ulla notitia interitus, vel periculi futuri, vel Dominus juri suo non cessit, neque propter pericula necessaria ad restituendam rem debeant fieri expensæ: in hoc enim casu nostro, cum periculum illud omnino ignoraretur, quando res illa iniuste destructa fuit, tantum reverà valebat apud homines, ac si postea peritura non esset: unde totus ille valor fuit per injuriam ablatas Domino. Quod idem est de aliis capitibus supra assignatis; ergo &c.

819. Respondebis adhuc in casu nostro posse furem excusari ab ista restitutione; si nempe res ab hostibus publicis bello iniusto est diripienda, & tu anteverrens destruxisti rem. Contra tamen: quia hostes in bello iniusto diripientes etiam iniuste agunt, & tenentur restituere, sicut fur privatus; ergo sicut quando rem à fure diripiendam prior destruxisti, procul dubio teneris integrā restituere, sic etiam teneberis restituere integram rem, quæ ab illis hostibus publicis erat diripienda; in hoc enim casu iniuste accipis, vel destruis rem Domini; ergo tantum debes restituere, quantum res in eo statu valebat; aliter non compensares ad æqualitatem jus læsum Domini: tu enim in eo casu transfers in te totam obligationem, quam hostes publici in bello iniusto in se acceperunt; atqui illi acciperent obligationem compensandi jus læsum Domini; ergo & tu manebis obnoxius obligationi compensandi jus læsum Domini, Videatur Molina Tom. 3. disp. 726. nec fieri potest

Z

recurr.

recursus ad bellum iustum; nam tunc hostes jus habent ad diripiendum, quod tu non habes.

820. Affero 2. cum communi sententia, quam tenent Molina, Cajetanus, & S. Thomas 2. 2. quæst. 26. art. 4. ad primum: fur ratione injustæ acceptionis, & injustæ damnificationis tenetur restituere rem destructam secundum totum valorem præsentem in eo statu, quo destructa fuit. Probatur. Aequalitas; quæ iustitia intendit, ut reddatur tantum, quantum ablatum est, attendendo ad jus Domini læsum si-
ve ratione rei acceptæ, si-ve lucris cessantis, si-ve damni emergentis (quæ omnia comprehenduntur iusto valore rei) in eo valore rei, in eo statu considerata; quo erat, si pro tunc venderetur; ergo si res illa, casu quo tunc venderetur, solum valeret decem, fur, qui in illo statu rem destruit, solum tenebitur restituere decem. Confirmatur. Restituendo decem compensat adæquatè jus læsum Domini; atqui fur satisfacit obligationi iustitiæ compensando adæquatè jus læsum Domini. Ex dictis

821. Fit 1. cum Sairo in Clavi Reg. Tract. 4. cap. 2. si incrementum aliquod rei erat in proxima dispositione, ratione cuius magis aestimabatur, quam res nudè sumpta, totum illum valorem esse restituendum. Si verò ea proxima dispositio, qualiscunque sit, non augeret valorem rei, non oriri ex ea dispositione obligationem ad maiorem valorem restituendum. Fit 2. nullam esse obligationem restituendi fructus, quos Dominus percepturus erat tempore sequenti post factam restitutionem valoris rei, si reddito pretio rem æquè fructiferam possit emere; siquidem res nunc ita restituta eodem modo potest fructificare Domino, ac si ablata non fuisset.

822. Quod si reddito pretio non possit Dominus invenire rem æquè fructiferam, ex qua possit æqualia emolumenta percipere, tunc tenebitur damnificator ad interesse lucris cessantibus, quantum prudentis arbitrio aestimabitur attentis circumstantiis. Unde fructus, quos Dominus esset percepturus ante tempus, quo fieret restitutio valoris rei, & non percipit ob rei destructionem, illi omnes restituendi sunt. Quod idem est de lucro cessante, & damno emergente; ut si combureres segetes, ex huiusmodi combustione introduxisses sterilitatem frumenti, ita ut Dominus coactus fuerit ad emendam carius annonam, id totum debet restitui. Ratio horum omnium, & similium est, quia non posset aliter compensari ad æqualitatem jus læsum Domini; atqui fur ratione rei acceptæ, & injustæ damnificationis teneretur adæquatè compensare jus læsum Domini; ergo &c.

823. Affero 3. Si ex culpa lethali Patris, aut Domini filius, famulus, mancipium, aut animal damnum fecerit, aut causaverit proximo, ut si actione, iussione, consilio, hortatu, aut simili causa per se moverunt filium

ad damnificandum, vel per gravem negligentiam eum à damno non cohibuerunt, aut non revocaverunt, non solum peccaverunt mortaliter parentes, aut Domini, sed etiam rei sunt integræ restitutionis. Probatur; quia sunt causa injusta damnificationis non solum, quando positivè movent, ut consilio, & iussione, sed etiam cum non impediunt; siquidem non solum ratione charitatis, sed etiam ratione officii, & muneris Patris, aut Domini tenentur ex iustitia impedire, & coercere eos, ne damna proximis inferant, ut latè tradunt Laymann lib. 3. sect. 5. Tractatu 3. Rodriquez, & Lessius: neque sufficit servum, aut animal noxæ dare, ut constat ex cap. si culpa citum. 54 &c.

Ex dictis fit 1. quod si Patre, aut Domino nesciente, nullaque intercedente gravi culpa negligentia, filius, vel famulus damnum proximo intulerint, ad nihil postea tenentur Pater, aut Dominus, neque in foro externo, neque in foro interno. Ratio est, quia cum in eo casu nulla culpa fuerit patris, aut Domini, ad nihil tenentur in foro conscientia interno: deinde neque in foro externo; quia leges nunquam præcipiunt, ut filius eximatur à potestate Patris, & tradatur pro tali noxa; id enim inhumanitatem saperet: unde pro eo casu leges disponunt, ut ipse filius, non verò Pater conveniatur in foro externo, in quo non convenitur, nisi persona libera, quæ damnum causaverit; cum autem filius, aut famulus sint personæ liberæ, isti, non Dominus, aut Parens, conveniuntur in foro externo.

Fit 2. quod si mancipium, aut bestia alicuius jus etiam sine ulla Domini culpa damnum alteri intulerit, tenetur Dominus iuxta leges civiles aut totum damnum rescire, aut saltem mancipium, & bestiam tradere proximo læso. Ratio est, quia ita decernunt plures leges in Jure Cæsareo, quæ videri possunt apud Molinam Tract. 3. disp. 713. & Lugum disp. 8. sect. 3. quæ quidem leges iustæ, & rationabiles sunt; quia licet ex jure naturæ non imponatur poena, nisi pro culpa Theologica; ex jure tamen positivo rectè imponitur pro culpa juridica, & quæ etiam in casu nostro prudenter decernitur quasi medicina præservativa pro cavenda culpa futura, & ad vitandas fraudes, in quibus se frequenter excularent etiam nocentes prætextu innocentia; & ad evitanda damna publica, & communia, quorum in hac re est grande periculum; siquidem mancipia, aut bestia indomitæ in desertis, & locis remotis frequentius invaderent bona aliena, nisi ipsorum Dominos cautiore, & vigilantiores reddat timor hujus poenæ, vel medicina præservativa. Vide num. 832.

Cæterum, quia istæ leges observandæ sunt modo, quo vim obtinent obligandi in Republica, quam vim ex consuetudine rectè cognoscimus, exinde Molina, Lugo, Lessius, Navarrus,

varrus, Bannez, & alii communiter censent, vigore prædictarum legum civilium non teneri Dominum in conscientia ante Judicis sententiam tradere servum, aut bestiam, vel alia viâ compensare damna ab illis facta sine ulla culpa Theologica ipsius Domini; bene verò post Judicis sententiam, ut constar ex sæpe dictis: unde si damnum illud verè non est illatum à tuo mancipio, vel animali, adhuc post Judicis sententiâ non teneris in conscientia ad compensationem, proindeque si coactus fuisses solvere, & solvisti, si non esset alia viâ, posses tibi occultè compensare, & qui accepit compensationem à te factam, si ipsi certò constaret de innocentia tua, non posset iste retinere, quod dedisti. Ratio est, quia, ut diximus num. 661. sententia Judicis solum est declarativa, ac proinde in hoc casu, cum feratur propter delictum tui servi, vel animalis, quod tibi imputatur, & ab ipsis detrimentum non fuit factum, & ac proinde neque rectè potest tibi imputari, non te obligat in conscientia. Quamobrem si ante litis contestationem servus, vel animal fugiat à potestate Domini, vel pereat, ad nihil tenetur Dominus condemnatus, imò nec condemnari potest, ut patet ex ipsis legibus ita expressè disponentibus: nec pars læsa potest ante Judicis sententiam sibi accipere servum alterius, vel bestiam damnificantem, cum non liceat auctoritate privata officium Judicis assumere in causa propria; poterit tamen pars læsa accipere servum, vel brutum in pignus læsionis acceptæ, ubi lex, vel consuetudo permittit, ut postea Judici illud sistat.

826. Objicies 1. contra nostras asseriones: sæpe contingit, quòd lucrum cessans, & damnum emergens nullum reverà fuerit, sed tantum apparens, ut si Dominus haberet aliam pecuniam, quam negotiationi posset exponere, & non exponit, vel saltem decreverat non exponere pretium rei destructæ; ergo in eo casu per injustam acceptionem non tenereris ad compensandum lucrum cessans, & damnum emergens. Respondeo concedo totum, sed quid inde contra Nos? si enim Dominus in eo casu nullum habuit damnum emergens, aut lucrum cessans, jus proprietatis illius non est læsum quoad hanc partem; unde ad compensandum jus Domini in eo casu non teneris ex alio titulo ad restitutionem damni cessantis, aut lucri emergentis, cum solum tenearis ad compensandum adæquatè jus Domini læsum. Quare dum jus illud adæquatè compensas, ad nihil aliud teneris; dicimus enim, quòd fur tenebitur ad lucrum cessans, & damnum emergens, quando reverà intercedit, atque ex his titulis læsum est jus Domini, cum non aliter possit compensari valor rei ablatæ, & injustæ damnificationis secundum præsentem statum; unde si secundum præsentem statum nullum sit in his Domini detrimentum, neque erit quantum

ad hanc partem in fure obligatio restituendi, qui proinde satisfaciet restituendo totum id, in quo læsum est jus Domini.

Objicies 2. ex Vasquez contra illationes: 827. præsertim postquam introducta est rerum divisio, non est ablatum jus naturale, quod quis habet ad recuperandum damnum sibi illatum, sive à libero, sive à servo: unde si brutum intulit damnum, manet ipsum animal obnoxium restitutioni secundum totum valorem, quod idem est de servo; ergo Dominus obligatur jure naturæ non quidem ob suam culpam, sed ratione rei possessæ, quæ obligata est, & obnoxia restitutioni propter illud damnum. Respondeo nego secundam partem antecedentis; nam falsum est, quòd quisque habeat jus naturale ad recuperandum sibi damnum à quocunque, & qualitercunque sibi illatum: falsum etiam est, quòd brutum inferens damnum maneat jure naturali obnoxium restitutioni; ratio est, quia si damnum proveniat à re inanimata, ut statua, vel columna cadente, non est obnoxia restitutioni, ac proinde neque fera; nam licet hæc sensu polleat, at in genere moris non magis imputatur ei damnum, quàm rebus inanimatis; sic etiam furiosus, vel amens, si alteri inferat damnum, non manet jure naturæ obnoxius restitutioni, cur ergo manebit bellua? unde sententia Judicis statuens compensationem pro tali damno ab animalibus illato non respicit jus naturæ, sed finem reddendi Dominos cautiore in posterum.

Objicies 3. instando simul solutionem ex cap. ultimo de injuriis citato num. 804. ubi Gregorius IX. ait: *quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfaciendum teneris, nisi ea dando passis damnum velis liberare te ipsum*; sed his verbis aperte insinuat obligationem restituendi damnum, vel tradendi animal illis, qui damnum sunt passi, & quidem ante omnem Judicis sententiam, quamvis absque ulla tua culpa contigerit; ergo &c. Resp. conc. maj. & nego min. quia ibi loquitur Pontifex de damno, quod præcessit ex negligentia culpabili, ut diximus num. 805. unde extendi non debet ad casum nostrum: quin potius est etiam probabile, quòd licet ea verba intelligantur de foro externo, solum possint deservire ad obligationem post Judicis sententiam, quam in hoc capite fert ipse Pontifex juxta civiles leges judicans, unde obligatio hæc provenit post sententiam Judicis. Quòd autem hoc debeat ita intelligi de foro externo, indicant illa verba, *nisi velis liberare te ipsum*, nempe à potestate Actoris, & à coactione Judicis.

Objicies 4. Qui damnum intulit per se ipsum absque ulla culpa etiam juridica, non tenetur in conscientia ad restitutionem etiam post Judicis sententiam; ergo neque tenetur ad restitutionem, quando animal, vel servus intulit damnum absque ulla Domini culpa etiam

iam juridica. Resp. omitto antec. & nego consequentiam. Ratio est, quia leges imponentes restitutionem damni illati ab animalibus, vel servo non fundantur in praesumpta culpa damni, sed supponendo potius Dominum nullam habere culpam, praecipunt restitutionem, vel compensationem: leges verò imponentes restitutionem damni à te illati per te ipsum sunt reverà praesumptivae culpae, saltem

juridicae; cum autem praesumptio cesseret, quando constat, aliquem inculisse damnum absque ulla culpa sua, etiam juridica, exinde ille juxta eas leges non tenetur ad restitutionem, etiam post Judicis sententiam, cum hæc directiva sit ex praesumptione culpae saltem juridicae, quæ, ut supponimus, nulla est. Videatur Rebellus part. 2. lib. 2. quaest. 10. num. 23.

DISPUTATIO XVI.

DE OBLIGATIONE RESTITUENDI EX CONTRACTU, VEL QUASI CONTRACTU.

§26. **P**ost generalia principia, ex quibus oritur obligatio restituendi ratione rei acceptae, & injustae acceptionis, quos titulos divisim accepimus, quaerimus modò obligationem restituendi ex contractu, vel quasi contractu, eò quòd iste titulus utramque illam radicem restitutionis amplectatur. Duplex obligatio potest oriri ex contractu. Prima quidem immediata, v.g. agendi, solvendi, tradendi id, ad quod te obligasti ex contractu, ut tradendi librum, quem vendidisti; altera verò est mediata, scilicet mediante aliqua culpa contrahentis, ob quem res aliena patitur. E. G. iniisti contractum depositi, deponendo centum apud Petrum, quos ille, quamvis justè acceptos tenetur tibi suo tempore restituere: hæc enim obligatio immediatè est ex contractu, ut patet; quia Petrus ad id se obligavit. Si vero culpa Petri pereat depositum, debet tibi reddere totidem aureos, & damna inde secuta, quæ quidem obligatio immediatè est excussa, sed mediatè, & radicaliter est ex contractu. Talis autem contractus solet esse depositum, mutuum, commodatum, precarium, locatum, pignoratium, qui sunt propriè contractus commutativi. Eiusdem generis sunt ii, qui vocantur quasi contractus, ut officia tutelae, & Procuratoris, Medici, Advocati, Professoris, Artificis, & his similia, qui videntur tacitè inire pactum cum altero de inculcata administratione officii. De obligatione orta mediatè ex contractu iusto agemus postea, modò acturi sumus de obligatione immediatè orta.

SECTIO I.

De Obligatione immediata ex iusto Contractu, vel quasi contractu commutativo.

§27. **A**spero 1. Ille, qui contractum, vel quasi contractum iustitiae cum altero inivit, ea debet restituere, seu agere, aut tradere, ad quæ agenda &c. se obligavit. Probat 1. Radix hujus obligationis non est

alia, nisi pactum, vel consensus, quo quis alteri ex iustitia se voluit obligare; atqui ex tali pacto, & consensu voluit se obligare ex iustitia ad hanc rem agendam, vel tradendam; ergo vi contractus, seu quasi contractus tenetur ex iustitia eam rem agere, seu tradere. Confirmatur. Debitor contrahens venditionis, emptionis, aut alio simili contractuum genere, statim atque advenit terminus in contractu praefixus, nisi adsit legitima aliunde excusatio, de qua infra, solvere tenetur, quod alteri debet, etiam si à creditore non moneatur, siquidem dies solutioni praefixus interpellat pro ipso creditore, ex Cap. *fin. de locato*, & *condicto*; si autem non solvat, tenetur ad totum alterius interesse, nempe ad lucrum cessans, & damnum emergens creditori. Quòd si nullum tempus solutioni praefixum sit, tempus tale erit, cum creditor petat, qui jus suum non habet ligatum ad petendum, & tu potes licitè reddere; si autem ex aliquo motivo impediens non possit petere, terminus erit ille, qui prudenter judicabitur esse de rationabili intentione creditoris; siquidem hæc omnia inclusa videntur in ipso contractu: quo in casu debitor tenetur ex iustitia rem agere, aut tradere, ad quam se obligavit ex contractu, ut patet ex natura hujus obligationis; ergo &c.

Probat 2. Ex natura hujus obligationis tenetur debitor solvere statim, atque advenit terminus praefixus, & expositus juxta vim, & naturam pacti; atqui pactum, de quo agimus, ex sua natura, & vi obligat ad rem tunc agendam, vel tradendam; ergo &c. Minor & consequentia patent, maj. autem probatur: si debitor adveniente eo termino sit in culpa tradendi, injustè dat causam damni alterius, & jus illius lædit; atqui tunc tenetur solvere, cum si non solvat, est injustè causa damni alterius, illiusque jus lædit; ergo &c.

Aspero 2. Debitor ex contractu iustitiae tenetur ad refarciendum omnia damna creditoris provenientia ex culpabili mora solvendi, nisi à justa lege aliter sit dispositum. Probat 1. Radix hujus obligationis non est